

MŐRTÉNETI LAPOK.

FELELŐS SZERKESZTŐ
K. PAPP MIKLÓS.

Megjelenik minden vasárnap. — Előfizetési ár: Félévre 6 f. Egész évre 12. f. — Szerkesztőségi Iroda:
Lyceumi nyomda. — Kiadó hivatal: Gr. Teleki Domokos ház nagypiacz.

A FEKETE KÖNYV.

Br. Kemény István emlékiratai
1848—49-ből.

Közl: K. Papp Miklós.

(Folytatás.)

Kis-Enyed

sszes nemességének iszonyu le-
mészároltatása 1848 okt. 18. és
19-én; mikor is a lándzsákkal és
lőfegyverekkel felfegyverzett olá-
hok a helységet egészen elpusz-
titák.

Figyelemre méltó, hogy Kis-Enyed Se-
gesvártól 1, Szebentől 3 óra járásnyira fek-
szik és hogy a kormányzó ó excellentiája ki-
áltványa, melyben a márcziusi törvények fel-
függesztettek, azon nap t. i. okt. 18-án lá-
tott napvilágot. A gyilkolás és rablás 48
óráig tartott.

Itt következnek a szerencsétlenek nevei:

1. Szentpáli Zsuzsánna, özv. Daczó Pálnő
63 éves.
2. Farkas Károly, neje Farkas Kata; gyer-
mekeik Póli 6 éves és Ádám 4, István
2 éves, tehát az egész család.
3. Szabó József Mikeszászáról, neje Apáthi
Teréz.
4. Hodor Károly, neje Benedek Eszter, leá-
nyok Máli 6 éves.
5. Keszeg Imre.
6. Id. Farkas Lajos és neje Veres Krisztina
65 éves.
7. Szöllösi János, neje Benedek Póli; leá-

- nyok Giza 5 éves és Johanna 1 éves,
az egész család.
8. Bányai Elek 18 éves, fiatal nőtestvére-
vel Krisztinával.
9. Apáthi Károlina, Simon Károlyné.
10. Nagy Károly, neje Farkas Anna, fiok Pál
2¹/₂ éves.
11. Veres Sámuel, anyja Bagaméri Kata 80
éves.
12. Farkas Lajos, neje Károlin; egy 6 éves
árva fiut hagyva hátra.
13. Ujvári Károly, neje és 3 éves gyermeke.
14. Ujvári Károlina 25 éves és leánykája
Róza 2 éves.
15. Baló József, neje 7 árvaival maradt életben.
16. Apáthi Ferencz 65 éves, neje Farkas
Klára 57 éves.
17. Petrikovics Zsigmond 70 éves, neje Déési
Károlin; gyermekeik Károly 32 éves,
Ágnes fiatal leány.
18. Petrikovics Klára, Farkas László özve-
gye 85 éves.
19. Bányai József és neje Veres Klára.
20. Putnoki Nagy Eszter fiatal leány.
21. Portzolt László és jó reményben levő
neje, kit mivel férje életéért rimánko-
dott, néhány barbar oláh lándzsával fel-
hasított és a belőle kiesett két gyer-
meket a vad emberek hasonlólag lánd-
zsákra hányták. Ezen kívül Rózsa leá-
nyok 5 éves és Ilka 2 éves, tehát az
egész család.
22. Farkas Róza 22 éves hajadon.
23. Legifj. Farkas Elek, neje Pallos Rachel,
két kis gyermekök életben maradt.
24. Makkai Károly 20 éves ifju.

25. Zavar Károly; neje és két leánykája életben maradtak; Albert és Sándor nevű fiai megölettek.
26. Apáthi Miklós, özvegye és fia Géza életben van.
27. Özv. Hodor Jánosné, Apáthi Klára 70 éves ágyba szegzett guttaütött asszonyt az oláhok az ágya körül rakott szalmával megégették.
28. Tóth András 60 éves.
29. Gidófalvi, kisludasi haszonbérliő.
30. Nyerges János.
31. Balogh József, a gr. Rhédei ispánja, kit az oláhok levágott lábbal agyonütöttek; neje Virágh Zsuzsa, gyermekeik László 6 éves, Ilka 4 éves, Zsuzsa 2 éves, így az egész család.
32. Bartha Samu iskolamester és leánya Lina; neje 4 gyermekkel életben maradt.
33. Bartha Zsigmond 60 éves.
34. Szaláncziné Pallós Eliza és testvére Pallós György.
35. Pallós József és neje Putnoki Nagy Juliánna; két gyermekök maradt életben.
36. Ujvári Zsigmond és neje Stenczel Róza.
37. Koncza István ref. lelkész, gyermekei Zsuzsa 4 éves, Pál 1½ éves.
38. Portzolt József és neje Apáthi Károlina.
39. A gr. Rhédei kertésze és ennek ipja.
40. Hamar Klára, Benedek Valentin özvegye és egy fia; Rózsi nevű kis leánya árva.
41. Bartha Pál és fia György 1½ éves.
42. Ütő Elek és számadó hivatalnok Székely Mihály neje.
43. Farkas Pál és neje Borbála, fiok Pál 1 éves.
44. Bartha Ferenc; özvegye életben maradt.
45. Dobozi Sámuel.

Mindezen szerencsétlenek megöletése kisebb nagyobb mértékben hajmeresztő módon történt; szolgáljanak bizonyságul a következő gyilkolási módok:

Bányai Elek neje Apáthi Krisztina, leánya, Koncza neje, ennek leánya Krisztina és két unokája mind az ötön egy kutba ugrottak; a két első megmentetett, a többiek belefultak.

Farkas Károly neje Farkas Katharina három gyermekével kutba ugrottak és felülről ledobott kövekkel verettek agyon.

Zavar Károlyné két fiával a kutba ugrott, az anya kijött, a gyermekek oda veszttek.

Farkas Lajosnének feje fejszével vágott le.

Bartha Zsigmond, neje Keszeg Klára és többen, kik az Elek Zsigmond nemesi udvarába menekültek, a hiuból levettettek és alatt lándzsákkal fogattak ki.

Szalánczi Gáborné, miután leánya elkinoztatását látta, a kutba ugrott és belefult; leányának megkegyelmeztek, mivel egy száz testvérének adta ki magát, ki szüretre jött mulatságból.

Ö cs. k felségéhez legmagasb erdélyi körútja alkalmával benyújtott kérelme László Károlinának.

Én camaraefiscalis László István szerencsétlen leánya vagyok, lakásom N.-Enyed volt, hol öreg szülőimmal és három fiatalabb nővéremmel csendesen éltünk. A kis-enyedi iszonyu tettek reánk gyenge teremtésekre leverőleg hatottak és hogy ezen helytől minél távolabb legyünk, Tordára menénk; de később Losenau ezredes tanácsára, kívül szerencsénk volt megismerkedhetni, visszatértünk, s miután ő a császári sergekkel Enyedet elhagyta, mi az ő szavai által megnyugtatta, ott maradtunk továbbra is. A nemes barát bizonyára nem tudá, hogy jóhiszemű tanácsa reánk mily vészthozó lesz. Biztonságunk iránti hitünk annál inkább növekedett, minthogy a város a császár iránti hűségesküt letévé, a császári zászlókat kitűzé és a fegyvert lerakta. Annyival leverőbb volt reánk nézve, midőn 1849 január 8-án hallók, hogy Axintye, kinek nevét az enyedi szerencsétlenek örökre iszonynyal fogják emlegetni, 6000 oláhhval a városba akar vonulni. De nemsokára abbeli írásban adott ígérete által nyugtatta meg a várost, hogy népét nem fogja a városba hozni és Prodán a másik bujtogató a város nevében köszönetet szavazó minorita főnököt átkarolá és megigéré, hogy N.-Enyedet mint szemé világát fogja őrizni. És oh mily iszonyu! noha Enyeden ezek történtek, Axintye Csombordról, mely helység ½ órányira van Enyedtől, egy dombról csendesen nézte, mig a vá-

ros leégett és a lakósok felkoncizoltattak. Mi kissé későn fekvénk le, mivel Axintye kedves atyámnak a kegyetlenségéről ismeretes forrói lakós Kan gyia által megizenteté, hogy hozzánk jó és várjuk vacsorával. Mialatt elaludtunk, a várost felgyújtották és a gyilkolás megkezdődött. Ágyainkból kiugránk és futottunk kedves anyám és mi négyen nővérek minden ruha nélkül a szabadba. Gondolatunk az volt, hogy erdők és járatlan utakon Tordára meneküljünk. Éjjeli ruhánknak fehér színe, minthogy hó volt, sokáig elrejtett bennünket, de Vincz és Torda közt elértük a csinált utat és itt felfedeztünk; itt a hideg, borzadály és félelemtől elgyengült anyám e szavakkal: „Lehetetlen menekülni!“ halva rogyott össze. Két fiatalabb nővéremet két szemlére kiküldött huszár Tordára vivé; Anna nővérem, ki a hidegtől félig meg volt fagyva, a haláltól szerencsésen menekült Bajcsi Ferencz kíséretében engem elhagyott. Én a hullát nem akartam elhagyni és erővel vittek el az előttem oly kedves tetemtől, melyet szemem láttára kezdettek meg a kutyák és hollók. Ezek története alatt Enyeden öreg atyámat, ki a kerti házba menekült, nagy-enyedi Iszratye nevű ember felfedezte és bundája béléskébe bevart pénzétől megrabolva, kegyetlenül megölte. És ez az Iszratye még most is háborítlanul él N.-Enyeden. Ez röviden Felső azon sok szenvedés története, miket én kiállottam és mikre csak felséged jósága és kegyessége önthet enyhítő balsamot. Vizsgáltsék meg legkegyelmesebben legfelségesb parancsból a tényállás és vonassék kérdőre az én békességszerető atyám gyilkosa Iszratye, azon atyámé, ki a legfelsőbb császári ház iránt mindég hűséggel viseltetett és az elrablott holmi adassék vissza nekünk.

Minthogy atyám évek hosszú során át camaraefiscalis volt és a kincstárt mindég híven szolgálta és mi a fennebb elősorolt szerencsétlenségek miatt oly nyomoru helyzetbe jutottunk, hogy mindennapi kenyerünket sem tudjuk megszerezni; térdre borulva kérem felségedet, hogy nekem és hajadon nővéremnek a legkegyelmesebben kevés kegyelempénzt adatni kegyeskedjék!!!

Özv. Török Dánielnének ő cs. k. felségéhez legmagasb erdélyi körutja alkalmával benyújtott kérése.

A n.-enyedi szomorú események, melyek sok békés polgárt árvákká, özvegyekké és gyermektelenekké tettek, engem is megfosztottak házam fenntartójától, férjemtől és három nevetlen gyermekem atyjától. Wardener tábornok minket szegény elszórt enyediket katonai fedezet alatt haza parancsolt és miután a város a hűségesküt letette és a fegyvert lerakva átszolgáltatta és magát minden kihágásoktól visszatartóztatta, azt reméltük, hogy az osztrák császári sereg elvonulása után itt csendesen tovább élhetünk és annyival inkább, mivel a cs. hadsereg 20 előkelő polgárt vitt el kezésnek; mindazonáltal csalódtunk; a hirhedt Axintye írásbeli ígérete daczára embereit 1849 január 8-án Enyedre behozta, a várost felgyújtották és azon felkiáltással, hogy ez felsőbb parancsból történik, rabolni és gyilkolni kezdettek. Az tény, hogy Axintye Nagy-Enyed égését Csombordról egy dombról, nem távol Enyedtől nézte. Házunk kapuja fejszeütésekkel beveretett, gyertyát adva kezembe, halállal fenyegetve pénzemet kérték; azután három kis gyermekemmel egy pinczébe menekültem; hová már sokan elbujtak volt; de menedék-helyünk csakhamar felfedeztetett, onnan kikergettek és minden ott talált férfit legyilkoltak; én elszaladék onnan, az utánam irányzott lövések kikerültek és felszámíthatlan veszély közt Fehérvárra menekültem; férjem Török Dániel ügyvéd mégis a rablók kezeibe került és egy Albu nevű enyedi oláh által agyonütetett. Nem vagyok képes minden iszonyatosságot előszámolni, miknek tanuja valék. Enyed, egy virágzó város, romhalommá lön, lakósai leölettek vagy fedél nélkül az erdőkben a legkeményebb télben éhen halnak vagy megfagytak; csak egy mészgödörbe föbben vannak 400-nál eltemetve az áldozatok közül. Marháimat egy musinai paraszt hajtá el, kit most gyakran látok ablakom előtt elmenni és holmim elrablásakor belőle a gyógyi pap Csercsel is vett, ki több helyeken is vett részt a rablásban.

Kedves férjem megöletése által minden

támaszomat elvesztém és nem vagyok abban az állapotban, hogy nevetlen gyermekeimet táplálhassam; azért az árvák atyjához fordulok, ki legnagyobb örömét abban találja, ha az özvegyek és árvák könnyeit felszáríthatja.

Térdeimen esedezem fölségedhez, kegyeskednék a dolog iránt keresetet indíttatni, a musinai parasztot károsítás büntényében elmarasztalni és nekem szegény szerencsétlen özvegynek segedelmet nyújtani, hogy szegény gyermekeimet táplálhassam és felnevelhessem.

Török Amáliának ő cs. k. felségéhez erdélyi kövútja alkalmával benyújtott kérése.

Midőn kedves atyám, a szerencsétlen fel-enyedi lelkész, látta, hogy az oláhok éjjeli összejöveteleket tartanak, lándzsákat készíttetnek stb., 1848 szeptember végén Nagy-Enyedre költözött. Csakhamar Enyed is körül lett véve oláh hordáktól, s csak a császári és magyar sergeknek köszönhetjük, hogy Enyed még akkor fel nem dúlatott és ki nem raboltatott. A császári sergek Fehérvárra vonultak és néhány nap múlva a magyarok is Tordára és ez utóbbiakkal mindenki, ki csak tehette, elmenekült, ezek közt mi is. De csakhamar alkalom kínálkozván, visszamentünk, Urbán tábornok katonai fedezet alatt visszaküldött bennünket; Nagy-Enyedre hivatalnokok rendeltettek, a polgárok a hűségüket letették, fegyvereiket át-szolgáltatták és békében reméltek élni. A császári sergek 1849 január elején elhagyták Nagy-Enyedet; ugyanazon hó 8-án haláluk, hogy a hirhedt Axintye 6000 embernek szállást rendelt; elképzelheti felséged ijedségünket; holminkat elrejtegetni kezdők, de Axintye megnyugtatta a várost, írásbeli ígéretet téve, hogy a városba egyetlen oláhot sem bocsát; de alig nyugovánk le csendesen, midőn éjfél tájt a barbar csorda a várost megtámadta és minden oldalról felgyújtá és elkezdődött a borzasztó mészárlás. Mi ruha nélkül ágyainkból kiugorva, szobáinkból kifutánk és az udvaron elrejtők magunkat; reméltük, hogy virradatkor biztosabb menedékhelyet kereshetünk; ekkor a minorita zárdába vonultunk, de itt sem kiméltetett

meg semmi szent; a templom betörtetett, a szent ruhák és edények elraboltattak; ekkor a szobákat is betörték, hol mi tartózkodánk; a felgyógyi nagy erős oláh pap volt élőkön és puskája agyával atyámnak fejét veszélyesen megsebesíté; mi térdeinken kértük, hogy kegyelmezzen meg nekünk; ő színből nevetve vága a nép közlé korbácsával, de egyszersmind szemeivel intett és emberei egy nagy fűrészt hoztak, hogy minket azzal kinozzanak. Én alkalmat találtam elmenekülni és a sövények s égő szénaboglyák közé rejtém magam, de csakhamar felfedeztek és halállal fenyegettek; de éltetemet Szöllősi timár felesége megvásárolta a dühöngő oláhoktól 1 forinton. Ekkor oláh paraszt ruhát véve fel, elindulék, hogy szülőimet felkeressem és oh borzalom! nagybátyám udvarában megtaláltam szegény atyámnak százfelé darabolt hulláját. Ekkor a zárdába futék, szegény anyám ez alatt két kis gyermekét az oltár megé egy kis ágyba fekteté és elrejté; ezután kiment, hogy valamit enni hozzon nekik, de sem ő, sem nagyanyám nem térhettek vissza, mind tovább tovább üzettek, míg folytonos veszélyeknek kitéve, nyomoruságos és csaknem legyőzhetlen akadályozások után Tordára érkeztek. Én két testvéremet hideg és éhségtől halva találtam. Még pár napig paraszt ruhában a szerencsétlen városban maradtam, hol az égetések és gyilkolások ezen idő alatt folyton folytak; minden lépten meggyilkolt és kutyáktól szétmarczangolt hulláira léptem ismerőseimnek és szemeim előtt látám az égés, halál és pusztítás képét. Végre egy portyázó csapat oltalma alatt Tordára menekültem.

Térdre borulva kérem én felségedet, én, kinek atyját és két testvérét az oláhok minden bűn nélkül meggyilkolták, és ki anyját kevéssel azután az oláhok embertelen bánásmódja következtében elveszté, kegyeskednék legfelsőbb kitudását a tényálladéknak elrendelni és enyéim gyilkosait megbüntetni; nekem szegény kirablottnak legkegyelmesebb segélyezést rendelni.

KIS KÁROLY LEVELEI BR. WESSE-
LÉNYI MIKLÓSHOZ.

Közli: K. Papp Miklós.

I.

Zilah, november 24-én 1838.

Wesselényi Miklós urnak Kiss Károly aláza-
tos tisztelettel!

Szivszakadva vártam Nagyságodról valami tudni, magam nem irhatván azért, mivel nem tudtam hová? Igazi örömet okozta tehát Nagyságodnak tegnap tisztelt levele, melynek ugyan datumát elfelejtette Nagyságod (gondolom sok dolgai mián, s nem is csudálkozom rajta) feltenni, de azért azt hiszem, Pestről költ és nem régen.

Tudósításaimat rendre ezekben teszem meg:

Zilahnak, fájdalom, nincs józan, nincs okosabb része de práesenti, mert bárha a törvény potior parsnak a saniort nevezi, itt mégis most potior az insana pars, s azon néhányak, kik a józan és becsületes nevezetet méltán megérdemlik, magukat a D. consistoriumból, hol most minden idétlenség meghatározódik, kivonták, megunván a pizskokkal való pizskolódást. A D. consistorium tehát elene mond a nagyságod ajánlatának, olcsónak nyilatkoztatván az iskola igazgatásáról való lemondást ily áron elfogadni; azonban hiszem, hogy erre a főconsistorium ügyelni nem fog. A gróf meg fogja keresni nagyságodat az iránt, hogy engedné meg nagyságod a D. consistorium inspectoratus tagjának maradni egyedül és minden legkisebb elnöki tulajdonság nélkül; ezt a főconsistorium bizta a grófra, Salamon, ki a legutálatosabb ember lett, s ki egyedül alakított az octoberi consistoriumban oppositiót, úgy nyilatkozván, hogy avval az ecclezsia meg fog elégedni, mert ő reá veszi az ecclezsziát. E kis concessió talán nem is lenne rossz; de ha jónak találja nagyságod, úgy méltóztasson az ifju Farkas bárónak is írni, hogy ő is álljon reá, különben félek, hogy ő el nem fogadja, nekem legalább azt mondá minap Zsibón, hogy egy vargát sem szenved meg befolyjni, ha fizet, s én az ifju bárót úgy ismerem, hogy egyedül nagyságod javallatára hajlik Curátorságom ellen a bestiálisták protestáltak és recursust jelentettek; én pedig azt

hiszem, hogy azért csak megmaradok nagyságod segédjének s az iskolát tettelegesen kiviszem a gyalázatosok körmei közül.

Én még gyűlést nem tartottam, mert miolta a kinevező irást kaptam, csaknem mindég Zsibón kellett lennem, most egy hete, hogy honn vagyok, de azolta székezesek folynak s igen sok a dolgom; jövő héten tartandom az első ülést, remélem, csendes lesz, mert a D. consistorium megtiltotta az általa nevezett inspectoroknak elnökségem alá megjeleni. Gondolom, deczember 16-án tul ezen tiltás szükségtelenné válik.

A zsibói iskola a régi, nyáron kevés ember járhatja fel a fiát, intésemnek avval felelnek, hogy nekik segítségre van szükségök, most már többen vannak a tanulók.

Zsibóval sok a baj, de sokat igazodtak az emberek. Ha mindég ott lehetnék, kevés baj lenne velek. Félnék tőlem a nélkül, hogy gyűlölnének, a hol lehet, kedvezek nekik, de hibájukat büntetetlen nem hagyom. Meg vagyok győződve, hogy kevés idő mulva egészen rendbe jönnek, de igen jó tisztünk Oláh János az okból, hogy háza népével nem lakhatik, felmondotta hivatalát, a mi nem kis baj, mert hozzá hasonlót nehezen találunk. Deczember 5-én fogom a felső határt, Rónát és Turbuczát rendeztetni. Kimeneteléről a nagy consistorium után tudósítandom nagyságodat, mert Ferencz bárónak az a kívánsága, hogy minden zsibói dologban tanácsát kérjem nagyságodnak. Az ifju báró a Dácziákat is be kívánta hozatni, az emberek vonakodtak, végre örökös egyességre léptem velek, egyebeket elengedvén, a majorságot, tojást, kender tizedet és fonást önként megajánlották, én pedig egyebeket elengedtem.

Méltóztasson megírni nagyságod, hol találhatjuk meg leveleinket a télen. Isten tartsa és áldja meg nagyságodat erővel, egészséggel!

U. I. Nyirsiden 3 égés vala ez öszön, 130 szekér szénánk, a vásármezei csür és két asztag tiszta búza égtek el s két kazal szalma. Csodálatosan sugta volt geniuszom, hogy Nyirsiden mindeneket assecuráltattam volt, kárunk tehát semmi. Gyanakodni senkire sem tudunk; a tiszt ellen legkisebb vád sincs.

Külczim: Méltóságos Liber Bárok
Wesselényi Miklós urnak, a zilahi ref. iskola
főinsp. curátorának Pesten.
(Eredetije a zsidói levéltárban.)

II.

Zilah, deczember 27 1838.

B. Wesselényi Miklós urnak Kiss Károly
alázatos tisztelettel!

Deczember 4-ről hozzám intézett leve-
lét nagyságodnak tegnap tisztelem. A de-
czember 16-ki consistorium elhalasztóda febr-
ruár 10-re, akkorra magam is bemenedek.
Bár a szentlélek meghatná a főconsistoriu-
mot elég erővel munkálni az itteni gonosz
demokraták cselszövényei megsemmisítésére.

A zsidói iskoláról most is csak annyit
irhatok bővebben, hogy közelebről deczem-
ber 13-án alispán elibe idéztetem az egész
helység minden lakóit fiuknak és leányuknak
iskolába nem jártatásáért, mert a számos
két nemen lévő gyermekeknek csak egy har-
madát jártatták iskolába. Az alispán 24 bo-
tot rendelt adatni a szolgabíró által annak,
kinek gyermeke januáriuson tul iskolába nem
adatik. Szomorító tudósítás! de papolásom
semmit ér nekik. Panaszolnak a rectorra is,
az igaz, de én még panaszukat igaznak nem
találtam. Mindenesetre figyelmem a zsidói
iskolára nagy, s talán már ezentul kelleme-
sebb tudósítást is tehetek róla.

Ujságul írom, Ferencz báró is köteles-
ségemmé tévén, hogy a zsidói határ ren-
dezésére deczember 10-én kivitem a biz-
tosságot, melylyel nemcsak a felső határt
rendeztettem el, hanem a már elrendezve
volt alsó fordulót is, kivívén a hely színére
az egész biztosságot és minden lakókat, s
földbeli illetőségeköt egynehánynak helyben
megméretvén és a földrajzzal egybevettet-
vén, meghitelesítettem. A mappa, melyet
egynehány lakók valamint régebben a
guberniumhoz adott panaszokban, ugy most
a biztosság előtt is elég merészek voltak
hamissággal vádolni, a legtökéletesebbnek
találtatott és ítéltetett. Illetőségek az egész
határból az ökrösöknek 13 1/2 1600 ölből álló
holdban, a gyalogosoknak félannyiban, az el-
sőknek 8 szekér szénát termő rétben s az
utolsóknak ismét félannyiban határozottatott
meg, mely mennyiség, kivonva belőle az alsó

fordulóban már használatukban levőket, a
felső fordulóból pótoltatik ki. Ferencz bárónak
kivánságára a Csíglén rét vagy tér az Eg-
regy mellett, fenn a dombon a rónaság s
alatt ismét egész a faluig levő lapos, ugy az
erdőben levő Butrét és Molnár árka
s a sós forrás körül a malom mellett hat
hold ítéltetett majorságföldnek, a több föl-
deket a mérés szerént a parasztok illetősé-
ge elnyelvén.

Kikértük a guberniális referenstől az
1783-ki conscriptióját Zsidónak és abból
megmutattam a biztosság előtt, hogy mig a
zsidói határ rendezés alá nem jött, félannyi-
nyija sem volt az embereknek, mint a meny-
nyit most kapnak. Szolgálatjuk pedig csak
annyi, dáciájuk sokkal több. Ezt a biztos-
ság az ítéletbe is belé tette. Én pedig az
ítéletet Kelemen urtól beküldöttem Kolozs-
várra, hogy mivel még a zsidóiak urbéri pa-
nasza ellátatlan van, adja be a guberniumba
az ellátáskor használandót.

Pistiről és Lászlóról a legörvendete-
sebb tudósítást tehetem. Pisti mint régen
komoly, jó tanuló, kedves gyermek. László-
nak esztendőnél tovább tartó nyavalygása
egészen elenyészvén, már most egészséges
gyönyörű szép gyermek, Pistit a növésben
elhagyta, azonban lelki tehetsége is napon-
ként szemlátomást erősödik. A szünnapokra
itt marasztottam őket. Tanítójuk egy Maj-
theni nevű fiatal deák, a gróf Bethlen Gecei
inspectorának a fia, igen szelid, becsületes
ifju ember, jól bánik velök. Nagyságodnak
szeméről való tudósítása rendkívüli aggodal-
mat okozott. Isten őrizze minden veszedel-
lemtől nagyságodat!

(Eredetije a zsidói levéltárban.)

KUN GERGELY LEVELE BR. WES-
SELÉNYIHEZ

1848-ban.

Közi: K. Papp Miklós.

Kedves barátom!

Az új események következésében szük-
séges rendbeszedését gazdaságomnak elinté-
zendő, az anyámhoz kellett Téglásra men-
nem s e volt oka annak, hogy tégedet sok
környülményekről eddigelő nem tudósítottalak.

a) Kraszna megyében az új változások

a régi rendszerrel még küzdelemben vannak, a választmányi bizottmány nem annyira előre, mint hátra néz; b) a m.-országi mén létező intézetek esmeretlenek; c) az ujonan lett honpolgárok mély tudatlanságba sülyedtek; d) a főispányi helyettes elvonulva; e.) a helyettesített alispány meghalt, az ötet kipótló főszolgabíró gyáva, gyenge s a dolgok vezetésébe bé nem avatott; f) a megyei tisztek ok nélküli rendeletek által a kétségbeesésig fárasztva, kik az oláh nyelvet, de a jelen forradalmak bölcs elrendezését is nem értvén, magyarázataik által nem hogy lélektanilag hatnának, sőt a népet egymással ellenkező szónoklatokkal zavarba hozzák; g) a köznép, mely már sok helyt tetteg a szolgálattól magát felmentette, szorgalom helyett dorbézol, hasára fekszik s renyhe életét még renyhébben kezdi folytatni. Ezek rögtöni orvoslást kívának, véleményem szerint e szerint: a) a 21. t. cz. végrehajtására a biztosnak lejövetelét sürgetni kell, vagy ha ez nem történhetik, a ministerium különös és sajátos rendelkezésekkel szükséges, hogy a partium dolgait egyenlősitse a m.-országi állapotokkal; b) különösen M.-országon az igazgatást nagyon elősegítik a helységek jó és betanult jegyzői, itten a jegyzők inasokból, kicsapott rectorokból, tudatlan és szegény nemesekből vagy helyet nem kapott tisztartókból állanak, kiket a megyei főnökök intésére, a túlig engedelmeskedő szolgabírák tettek. — Jegyzőkönyv soholt sincs, jó volna rendelkezni, hogy minden jegyző a m.-országi mód szerint jegyzőkönyvet vigyen, s azon jegyzőkönyvek készítésére egyelőre a szolgabírók a megyéhez jelentéstétel kötelessége alatt felügyeljenek; c) hogy az ujonan lett honpolgárok sülyedett állapotjokból kiemeltessenek, jó volna, ha a ministerium a magyar és oláh helységeknek a helységek cászábjából leendő visszafizetés mellett egy-egy példányt küldetne azon már életbe léptetett népszerű oláh és magyar lapokból; d) a főispányi helyettes állásáról s viszonyairól a megyéhez a kis gyűlés már a ministeriumhoz jelentést tett; e) a mi a v. ispán halála által okozott hiányokat illeti, orvoslása legnehezebb, mert a reincorporatio ellen felizgatott nemesség még mind dohogván, tiszt-

ujítást a biztos lejövetele nélkül megejteni bajos volna; f) a nép zavarba hozása s ugy a tisztek ok nélküli zaklatására nézve, ha helyes idő lenne, számos példákat hozhatnék elő, itt csak az orvoslásra nézve annyit írok, hogy elég lenne megtiltani, hogy a megye szükség felett utaztassa a szolgabírákat, s csak alkalmatosság szerint menjenek ki a helységekbe; — itten egy példát mégis el nem mulathatok előhozni: — rendelés tevődik a szolgabíráknak, hogy a helységekbe kimenvén, azoknak jobbacská lakosait több számmal a rend és csend fenntartására névszerint felelősökké tegye; Szentmarjai kimengyen Győrfalvára, özsvegyűjti a népet, de nem szól nekik semmit, míg a szomszéd Hidvég helységéből is az oda rendelt lakosok meg nem érkeznek, kik megérkezük után a győrfalviakkal egybeolvadva, a szolgabíró által ekként szólítottak meg: „A megye rendeletéből felszólítottalak, hogy ezután parancsolataimnak s a bíráknak, kik tőlem kapnak rendeletet, engedelmeskedjétek, az uraknak híven szolgáljatok. melyre is mindnyájan esküdjétek,“ — a két helység oláh lakosai egybebeszélve, ezt a nyilatkozatot tették: „Mi a rendet, valamint eddig, ugy ezután is fenntartjuk, erre nem szükség az esküvés, mi a nagy hétben nem fogunk esküdni, mindenfelől halljuk, hogy jó császárunk a szolgálatot Szent-György nap után általunk tétetni elengedte s a nemesség eskü által akar kötelezni, hogy azon jótéteményben ne részesüljünk, mi a békét magunk közt fenntartjuk, de a szolgálattételre esküvel magunkat le nem kötelezzük“ — s a szolgabíró kéntelen volt a dolgot eligazítatlan onnan elvonulni, s tekintete visszaállítása iránt a bizottmányhoz folyamodni; ilyes esetek már számosak adták elő magokat különböző alakban; azt lehet mondani, hogy a bizottmány különböző elvekből kiindult, tarka-barka protocolluma csak 4 hét múlva is orczapírlás nélkül nem fog olvasódni akármelyik tagja által is; — g) a nép renyhe állapotján rögtön nem lehet segíteni, de mégis a papok s

különösen a vicárius sokat tehetne némü felvilágosítások által a prédikáló székéből, ha t. i. egyszerűen felvilágosíttatnék a nép, hogy azon napszámokat, melyeket a robottóli felszabadítás által nyertének a magok hasznokra fordítsák, pénzért elmenvén a birtokosoknak szolgálni; s egyszersmind az adószédők-höz rendelet menne, hogy az adó bevételeben pontosak legyenek s az eddigi mód szerint kisebb mennyiségben is a köznéptől bevegyék.

A kanczákat hágatni Zsibóra elküldöttem; én nagyon szerencsétlen vagyok az idén, mert 3 kanczám az ellésben megdöglött, okának tulajdonítom a kövér legelőt, a meleg napokat s a hideg éjszakákat; 2 közülök megellett, de azután csikójuk éppen úgy mint ők megdöglöttek. — A méhek brandos és vérrel teli volt; egy kanczámnak a kehe az orrán megindult döglése előtt 1 órával, vizet adtam neki innya, egy-két korty lenyelése után megrázta magát és rögtön megdöglött. Sok kanczám volt beteg, őket e szerint gyógyítottam, csudasót és salétromot adtam nekik, a legelőt megváltoztattam a dombos helyekre, este istállóba hajtattam és szalmát adtam nekik, reggel a harmat felszáradtaig ki nem bocsátottam a legelőre, a betegség megszűnt. — Zsibóra egy csikós kancza is hágatni nem küldődött, a melyek elküldöttek, a dög kiütése előtt el voltak küldve; fiatal és meddő lovaimnak nincsen s nem volt semmi bajok.

Ezeket megnyugtatásodra írom, vagyok
barátod

Bályogon, Aprilis 22. 1848-ban

KUN GERGELY.

(Eredetije a zsibói levéltárban.)

EGY LEVÉL BEÖTHY ÖDÖNTÖL.

Közli: K. Papp Miklós.

Pozsony, augustus 29-én 1833.

Kedves barátom! Kendeffy ügye benem és másokban fog pártolóra találni, örvendek, hogy alkalmatosságot nyújtál egy igazságos és becsületet embert védhetni; nem tudom a birtokon tul törvényeink értelmében mely más tulajdonságot keres a megtagadó. A mi dolgaink felette lassan haladnak és még e mellett alig fognak határozásaink megelégedést szülni, okai minmagunk is, de főképen elrendelésünk hiányos volta. Az aristocratia felette makacs, minden engedményektől idegen, mindezeket a sajtáság megsértése nélkül adhatónak nem véli, meg nem akarják azt fogni, hogy a is van tulaj-

dona, mikép vált azzá, mi gondja arra másnak, csak hogy most övé. Mink szabadabb gondolkodásuak, kik néha előrelátásból óhajtunk változásokat, csak a levegőt vagdaljuk, egy propositiónk se nyert többséget; szinte megöl a boszuság, méreg; nevetve csak azt felelél: vana sine viribus ira. Talán valaha reánk is fordul a vigjáték, elég bajos, hogy ezen időperczet megvárni vagyunk kénytelenek. A Pázmándi alnádorsága itt is repked, ez ő benne oly nagy változtatást nem szült, sőt egy esetet kivéve, nem is tapasztaltam; ez volt a vallás dolgában a reversalisok kérdésében, itt az uti possidetis akarta demarcationnak felvenni; ezt elfogadni nem lehetett, sőt a mennyiben ezen módosítás az egyenes egységünk ellentevődött, szült némü némü feszülést. Később ezen bicsaklását is jóvá tette és azolta ügyes vezetője tanácskozásainknak; de semmi jót se eszközölhet velünk együtt. Siskovichra reá nem ismernél, La Motte, Aczél és ő, ez a három triumviratus. Az egész urbéri tárgy alatt mindenkor és mindég az országos szerkesztetés mellett szavatoz, néha tul is rajta, a kerületét egészen elmellőzi, a földesuri jussoknak rettentő oltalmazója, szóval egy kész absolutista, legyen neki az ő hite szerint. Borsiczky, Balogh, Nagy Pál, Deák, hol utasítása ellenkezőt nem szab elébe, Novák, Szabó (a győri), Som-sich, mind lelkes szószólói a nemtelen classisnak. A capacitás possessorii alkalmasint kivihető lesz, úgy nemkülönbén a 8-ik törvényczikkely is. Sok követek vettek pótoló utasítást, jelesen én is, ha ezeket kivihetjük, nem töltöttük időnket hiába. Kölcsi ide hagyja bennünket, lelkesen viselte magát minden tárgyban, áldja meg őt a magyarok Istene! A personalison kivettük méltóságának díját, három ülésben erősen megfésültük a condarum végett, kétségesen jelentvén ki a többséget, és a leczke használt, azolta időt hagy a követeknek és mig az absoluta majoritás ki nem fejlik, nem végzi be a tanácskozást; egyébiránt emberséges ember, de a liberalismusnak nem barátja, legalább nem segít rajtunk legkevesebbet is. Éz kedden, azaz 3-án a j. h. indulok, megpihenvén magam, új erővel térek vissza; ha tudósitanál, bizonyosan mikor kaphatlak Kolozsváron, nem mondom, be nem rándulnék hozzád. Addig is, azután is, mindig barátod Ödön.

Külczim: Méltóságos báró Wesselényi
Miklós urnak. Kolozsvárt
vagy Zsibón.